

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:

David Halberstam

PLAYING FOR KEEPS: MICHAEL JORDAN AND THE
WORLD HE MADE

Copyright © 1999, 2000 by The Amateurs Limited. All rights reserved.

This translation published by arrangement with Random House,
an imprint and division of Penguin Random House LLC

Translation Copyright © 2023 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-04818-6

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

ZAKUČAVANJE ZA VEČNOST

MAJKL DŽORDAN
I SVET KOJI JE STVORIO

DEJVID
HALBERSTAM

Preveo Vladimir Nikolić

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2023.

Za Daga Stampfa

Sadržaj

1. Pariz, oktobar 1997.....	9
2. Vilmington; Srednja škola Lejni, 1979–1981.....	22
3. Čikago, novembar 1997.....	28
4. Los Anđeles, 1997; Viliston, Severna Dakota, 1962.....	53
5. Čapel Hil, 1980.	60
6. Čapel Hil, 1981.....	76
7. Čapel Hil, 1982–1984.....	98
8. Čikago, 1984.....	109
9. Njujork; Bristol, Konektikat, 1979–1984.....	115
10. Čapel Hil; Čikago; Portland, 1984.....	134
11. Los Anđeles; Čikago, 1984, 1985.....	146
12. Boston, april 1986.....	155
13. Njujork; Portland, 1986.	171
14. Čikago, 1986/87.	179
15. Olbani; Čikago, 1984–1988.	182
16. Čikago; Sijetl, 1997.	200
17. Hamburg i Konvej, Arkanzas; Čikago, 1982–1987.	209
18. Detroit, osamdesete godine	225

19. Čikago, 1988–1990; Njujork, 1967–1971.	234
20. Čikago, 1990/91.	252
21. Čikago; Los Andeles, 1991.	262
22. Čikago, 1997/98.	270
23. Čikago; Portland, 1992.	278
24. La Holja; Monte Karlo; Barselona, 1992.	282
25. Čikago; Finiks, 1992/93.	289
26. Čikago, 1993.	303
27. Bermingham; Čikago, 1994/95.	313
28. Čikago; Sijetl; Solt Lejk Siti, 1995–1997.	322
29. Čikago, 1998.	347
30. Čikago; Indijanapolis, 1998.	357
31. Čikago; Solt Lejk Siti, jun 1998.	365
32. Čikago, jun 1998.	386
Epilog	389
Pogovor	401
Zahvalnice	405
Beleška autora	409
Spisak intervjuja	413
O autoru	415

1.

Pariz, oktobar 1997.

U jesen 1997, Majkl Džefri Džordan, nekada iz Vilmingtona u Severnoj Karolini, a danas iz Čikaga u Ilinoisu, stigao je u Pariz u Francuskoj sa svojom ekipom Čikago Bullsima, da igra na predsezonskom turniru pod pokroviteljstvom kompanije *Mekdonalds*, jednog od njegovih glavnih korporativnih sponzora, kao i izuzetno važnog korporativnog sponzora Nacionalne košarkaške asocijacije (NBA). Iako su učestvovala neke od najboljih evropskih ekipa, bilo je malo verovatno da će turnir biti takmičarski za vrhunski NBA tim kao što su Bulsi. Niti je trebalo da bude: turnir je bio deo neumoljivog i izuzetno uspešnog pokušaja NBA da promoviše igru i svoje najbolje igrače u onim delovima sveta gde je košarka sticala sve veću popularnost, naročito među mladima. To je takođe u velikoj meri bilo urađeno zato što je oduševljavalo korporativne sponzore NBA lige otvaranjem i konsolidovanjem međunarodnih tržišta. Nimalo iznenađujuće, američki igrači nisu baš previše ozbiljno shvatili to takmičenje. (Baš kao ni njihovi komentatori. Kad su Seltiksi nekoliko godina ranije igrali na tom turniru, njihov dugogodišnji komentator Džoni Most, kome nikada nije bilo lako da izgovori ni imena američkih igrača, prestao je i da pokušava da izgovori imena stranih igrača i počastio navijače kod kuće u Bostonu rečenicama poput ove: „I niski brkajlija dodaje loptu visokom bradonji...“)

Bulsi su došli da igraju na hamburger prvenstvu sveta, kao što su tih dana često činili, uz svu pompu velikog rok benda na svetskoj turneji. Oni su *Bitlsi* košarke, rekao je jedan sportski pisac godinama ranije, i zaista, doleteli su boingom 747,

koji su inače koristili *Rolingstounsi* na svojim turnejama. Majkl Džordan je ranije smatrao Francusku nekom vrstom utočišta, mestom gde je mogao da ode na odmor i pobegne od tereta slave, da sedi u baštama kafića i uživa u ulozi anonimnog turista. To je okončala njegova pojava u olimpijskom Timu snova pet godina ranije i njegova kasnija sve veća međunarodna slava. Njegova bruto zarada i više se nego udvostručila, ali izgubio je Pariz; i tu su ga sad prepoznavali i spopadali isto kao i bilo gde drugde. Gomile ljudi po ceo dan su čekale ispred njegovog hotela, u nadi da će na trenutak ugledati čoveka koga su francuski novinari nazivali najvećim *basketašem* na svetu. Na samim utakmicama, francuski dečaci koji vraćaju lopte igračima izgledali su kao da nevoljno opslužuju svoje ekipe i želeli su da sarađuju samo s Bulsima. Neki francuski igrači ispisali su Majkllov broj 23 na svojim patikama, kao način da ovekoveče svoj kratak susret s veličanstvenošću. U dvorani u Bersiju, gde su igrane utakmice, kopije njegovog dresa prodavane su za tričavih osamdeset dolara.

Džordan dočekan kao kralj – glasilo je naslov u dnevnom sportskom listu *L'Ékip*, koji je najavljuvao njegov dolazak. Ulaznice za utakmice bile su rasprodate nedeljama unapred, a francuska štampa delovala je spremno da Džordanu ukaže tretman dostojan šefa države, pa čak i da mu progleda kroz prste: kada je na konferenciji za štampu pomešao čuveni muzej Luvr i opasni zimski sport bob, niko se nije okomio na njega, iako je to bila upravo ona vrsta greške za koju bi se Francuzi obično oduševljeno uhvatili da bi istakli varvarstvo Novog sveta. *Majkl je opčinio Pariz*, pisalo je u drugim novinama, a pisac je dodao: „Mora da su mladi Parižani, koji su bili dovoljno srećni da uđu u Arenu Bersi, sanjali divne snove zato što je njihov heroj bio sve ono čemu su se mogli nadati.“ Primitivši da Džordan nosi svoju čuvenu beretku, novinar Tjeri Maršan oduševljeno je izjavio: „Moći ćemo da ga zovemo Mišel!“ Dnevni list *Frans soar* otišao je korak dalje: „Majkl Džordan je u Parizu“, pisalo je. „To je bolje od pape. To je Bog glavom i bradom!“

Same utakmice, zapravo, nisu bile naročito dobre; štaviše, bile su skoro sramne. Bulsi su igrali letargično, ali su u finalu uspeali da pobede Olimpijakos iz Grčke. Džordanovi slavni saigrači Denis Rodman i Skoti Pipen nisu bili tu, a Toni Kukoč, nekada najbolji igrač u čitavoj Evropi, postigao je svega pet poena. Džordan je postigao dvadeset sedam, ali nije bio srećan što je morao da igra bez dva neizmerno važna saigrača. Bilo bi mu draže da je ostao kod kuće, jer mu se i nožni prst inficirao.

Džordan je bio i te kako svestan da istinski trijumf u Parizu manje pripada njemu, a više Dejvidu Sternu, komesaru NBA lige. Turnir u Parizu nije bio samo puki odraz rastuće internacionalizacije tog sporta, za šta se Sternu moraju pripisati

najveće zasluge, već i proslava povezanosti NBA s *Mekdonaldsom*, jednom od američkih kompanija prvog ešalona.

Stern se, okružen većinom izvršnih direktora NBA lige i svakojakim rukovodiocima *Mekdonaldsa*, čudesno proveo. Došao je bezmalo svako ko nešto znači u svetu košarke. Uz jedan značajan izuzetak, a to je bilo odsustvo Džerija Rajnsdorfa, vlasnika Čikago Balsa, koji se retko pojavljivao na takvim dešavanjima. Stern je nagovarao Rajnsdorfa da dođe i uživa u *nachas*-u, što je jidiška reč za *zadovoljstvo*, ali činilo se da takva vrsta *nachas*-a nije primamljiva vlasniku Balsa, čoveku koji je, naizgled, više voleo svoju privatnost od polusumnjivog sjaja i dodvoravanja, čega je čak i vlasnik ekipe mogao biti deo u takvim prilikama. Osim toga, među ljudima iz NBA kružilo je dosta nagađanja u poslednji čas hoće li doći još jedna vrlo važna osoba – Dik Ebersol, sportski direktor televizijske mreže NBC. Kroz Pariz je kolala moćna glasina da će Ebersol, za koga se pričalo da mu srce pripada košarci, a ne bejzbolu, iako se *Mekdonaldsov* turnir vremenski podudara s početkom finala američke profesionalne bejzbol lige – Svetske serije, ipak doći u Pariz umesto da sedi u nekoj ekstremno vidljivoj loži na Svetskoj seriji, gde će ga snimati kamere njegove televizijske mreže.

Prikladno, imajući u vidu simbiotski odnos između televizije i popularnih sportova, Stern i Ebersol bili su veoma bliski. Ebersol je voleo da zove Sterna svojim šefom, a Stern je voleo da Ebersola zove svojim. Stern je bio najstrastveniji i najsofisticiraniji od savremenih imidžmejkera, a Ebersolova kompanija određivala je koje slike izlaze u javnost. Stern je razumeo, što se ne može reći za sve u svetu sporta, da je u njihovom poslu imidž važniji od stvarnosti. Pomno je pratio medijsko izveštavanje o svom sportu i često je naizgled lično shvatao svako odstupanje televizijskih mreža i njihovih kamera od onoga što je smatrao nadogradnjom imidža. Štaviše, kada se popeo na vrh NBA, dok je imidž ove lige i dalje bio prevashodno negativan, bio je čuven po tome što je u ponedeljak zvao izvršne direktore televizijskih mreža da se žali na svako srozavanje imidža koje se, po njemu, dogodilo dan ranije.

Ebersol i Stern imali su zajednički interes za dobru reputaciju i javni imidž NBA lige, a naročito za javno ponašanje najboljih NBA igrača. Njih dvojica su blisko saradivali i zajedničkim snagama doveli do drastičnog porasta popularnosti tog sporta, a s vremenom i do povećanja gledanosti. To što je uopšte isplivalo pitanje hoće li Ebersol propustiti Svetsku seriju da bi gledao revijalne košarkaške utakmice protiv slabih protivnika u inostranstvu, za trofej koji dodeljuje kompanija koja proizvodi hamburgere, pokazuje koliko se sudbina ta dva sporta promenila u poslednjih nekoliko godina. To finale Svetske serije između Klivlanda i Floride, pred sam početak, prosečnom navijaču nije izgledalo naročito atraktivno; nedostajao mu je osećaj

tradicionalnog rivalstva ili, u najmanju ruku, kakav-takav stepen geografskog animoziteta. Ekipa iz Majamija, o kojoj je svega šačica navijača išta znala, suočavala se s talentovanom, ali široj javnosti ne toliko poznatom ekipom Klivlanda. Nijedna od te dve ekipe, s tačke gledišta opšte sportske publike, još nije stvorila nikakvu vrstu javnog imidža. Između njih nije postojalo nikakvo suparništvo, ni istorijsko ni geografsko. Ebersol je na kraju ipak ostao u Americi da gleda finale. Stern ga je zadirkivao zbog toga: „Dik, ako želiš da ostaneš u SAD i gledaš finale s najnižim rejtingom u istoriji, nemoj se ustručavati“, rekao je. (Stern nije bio u pravu: to nije bilo finale s najnižom gledanošću u istoriji, već ono iz 1993, kada je prvi put u istoriji jedno NBA finale imalo veću gledanost od bejzbol finala Svetske serije.)

Bilo je to nekoliko vrlo radosnih dana za Dejvida Sterna: bejzbol se mučio s javnim imidžom i rejtinzima, a Majkl Džordan donosio je NBA punu meru slave, u gradu koji inače sporo odaje počast slavnim američkim ličnostima. Onda je, uoči poslednje utakmice, odeljku na tribinama gde su sedeli Stern i njegova supruga Dajana prišao visoki sredovečni crnac. „Želim da vam zahvalim što ste mi spasli život“, rekao je Sternu Majkl Rej Ričardson. Ričardson je nekada bio velika mlada zvezda u NBA, četvrti pik Njujork Niksa u prvoj rundi drafta, ali se sam uništio alkoholom i drogama i bio je jedan od prvih igrača trajno izbačenih iz lige zato što je tri puta pao na doping-testu. Sada je igrao za ekipu u Nici i živio je tamo. „Da nije bilo vas, nastavio bih da se drogiram. Prestao sam zbog onoga što ste uradili. Sada sam čist.“ Taj trenutak bio je potresan: dole, na parketu, neki od najboljih košarkaša na svetu dovršavali su zagrevanje, a tu je stajao neko ko je ne tako davno igrao na njihovom nivou, sada star četrdeset dve godine, malo gojazan u struku, ko je bukvalno uništio sebe drogama, i dalje igra u nižerazrednoj ligi, na ivici bankrotstva, ali je zahvalan zbog činjenice što je i dalje živ. Dejvid Stern je u normalnim okolnostima bio brz na jeziku, ali je u toj prilici ostao bez reči. Ustao je i toplo zagrljio Ričardsona.

U tom trenutku, dok se približavao početak sezone 1997/98, Majkl Džordan bio je na samom vrhuncu slave. Ne samo što je bio najbolji košarkaš na svetu već su i vođene debate o tome da li je najbolji košarkaš svih vremena. Veliki broj stručnjaka verovao je da jeste. Štaviše, to pitanje prevazišlo je okvire košarke: da li je najbolji sportista svih vremena? Poredili su ga s legendarnim Bejbom Rutom, igračem bejzbola koji se kotirao visoko iznad svojih kolega, čak i onih najboljih. Razume se, ta poređenja pravili su tridesetogodišnjaci, a Bejb Rut umro je četrdeset devet godina ranije i poslednju utakmicu odigrao davne 1935.

Poređenja unutar sveta košarke bilo je jednako teško kalibrirati. Džordanovi Bulsi dotad su osvajali prvenstvo u poslednjih pet sezona, u kojima je igrao cele sezone, ali su Boston Seltiksi osvojili šampionsku titulu jedanaest puta za trinaest godina, koliko su imali velikog Bila Rasela, dominantnog centra izuzetne inteligencije i jednake brzine i snage. To je, dabome, bilo u veoma drugačijoj ligi, s daleko manje timova, kada atletski nivo većine igrača nije bio toliko visok kao u savremenoj košarci; to je bila liga u kojoj je talentovani Red Auerbah, trener Seltiksa, skoro uvek mogao da očerupa rivale i na taj način okruži Rasela izvrsnim saigračima. Stoga nije moguće odgovoriti na pitanje Džordan ili Rasel, mada je Spajk Li, slavni reditelj i stručnjak za košarku, izneo razoran argument: Džordan je najbolji svih vremena, rekao je, zato što je kompletan igrač – ne postoji ništa što ne može da uradi na terenu: šutira, dodaje, skače, igra odbranu. Stoga bi, rekao je Li, pet Majkla Džordana moglo da pobedi pet Bila Rasela ili pet Vilta Čejmberlena. To je bila fascinantna poenta jer je govorila o nekoj vrsti atletske kompletnosti.

Svejedno da li je bio najbolji ili ne, nije bilo nikakve sumnje da je bio najatraktivniji i najharizmatičniji sportista u svim sportovima devedesetih. Bio je sportista koga su obični ljudi širom sveta najviše želeli da vide kako igra, naročito na velikim utakmicama, zato što je uvek bio na visini zadatka.

Već je bio bogat, zaradivši oko sedamdeset osam miliona dolara od plate i sponzorstava prethodne sezone, a predstojeća sezona je naizgled obećavala isto toliko, pa i više. Bio je na dobrom putu da postane ništa manje nego jednočlani korporativni konglomerat i sada je govorio o vlasnicima svoje košarkaške ekipe i šefovima kompanija za proizvodnju sportske opreme, hamburgera i bezalkoholnih pića, koje je reprezentovao, kao o „svojim partnerima“. Bio je bez ikakve sumnje najslavniji Amerikanac na svetu, daleko slavniji u mnogim dalekim krajevima zemaljske kugle od predsednika Sjedinjenih Američkih Država ili bilo koje filmske ili rok zvezde. Američki novinari i diplomate na zadatku u najzabačenijim delovima Azije ili Afrike često bi se zaprepastili kad bi posetili zabačena sela i videli decu koja nose dronjave replike Džordanovog dresa.

Postojali su znatni statistički dokazi o Džordanovoj vrednosti za košarku, o tome koliko je njegov lični sjaj doprineo zapanjujućem uspehu i profitabilnosti tog sporta. NBA liga je svakako bila u nekoj vrsti naleta, što je bila direktna posledica izuzetnih dostignuća Medžika Džonsona i Larija Berda, kada je i Džordanova karijera počela da cveta, ali je njegov ulazak u plej-of u ogromnoj meri povećao publiku te igre, uvodeći u taj sport milione ljudi, koji su više bili obožavaoci Majkla Džordana nego profesionalne košarke. Televizijska gledanost u njegovim ranijim nastupima u finalu rasla je prilično sistematično, dostigavši nečuvanih 17,9% u njegovom trećem

nastupu protiv Finiksa 1993. godine. Ta gledanost prevodila se u procenjenih 27,2 miliona Amerikanaca, ali je Diku Ebersolu u vezi s tim brojevima bilo zanimljivo to što se toliko veliki procenat mogao pripisati direktno Džordanu.

Televizijska mreža i liga spoznale su istinu na teži način godinu dana kasnije, kada se Džordan povukao iz košarke i otišao da igra bejzbol, a Bulsi nisu uspjeli da se plasiraju u finale. Rejtingi ostalih utakmica u doigravanju ostali su manje-više isti, ali su rejtingi finala drastično opali na 12,4%, ili otprilike 17,8 miliona Amerikanaca. To je značilo da je približno trećina publike suštinski bila ispred televizijskih ekrana zbog Majkla Džordana. Dve godine kasnije, kada se vratio u košarku i doneo Bulsima još dve šampionske titule, rejtingi su se 1996. godine vratili na 16,7%, 1997. godine na 16,8%, ili približno 25 miliona ljudi.

Fraza „najbolji koji je ikada vezao pertle na patikama“ korišćena je u sve većoj meri. „Ako Majkl Džordan nije bez mane u svom zanatu“, jednom je napisala Melisa Ajzakson u *Čikago tribjunu*, „svakako je nešto najbliže čvrstom dokazu da je sve moguće.“ Iznova i iznova, proglašavan je za najkorisnijeg igrača lige i finala plej-ofa, iznova i iznova, uspevao je da uzdigne grupu dobrih saigrača, ali ne uvek i sjajnih, do šampionskog nivoa. Po završetku svakog prvenstva, MVP je po pravilu dobijao novi auto, koji je davao lično Dejvid Stern; poslednjih godina Stern je počeo sebe da naziva Džordanovim ličnim „auto-parkirerom“.

Sve češće i češće, za Džordana je upotrebljavana reč *genije*. Hari Edwards, crni sociolog na Kalifornijskom univerzitetu u Berkliju, čovek koga nisu lako impresionirala dostignuća modernih sportista, podozriv u vezi s tim da očigledna dostignuća tamnoputih sportista bacaju veliku senku na mnoge mlade crnce i odvlače ih od karijera u drugim oblastima, svejedno je govorio da Džordan predstavlja najviši nivo ljudskog dostignuća, reda veličine Gandija, Ajnštajna ili Mikelandela. Ako bi, dodao je, bio zadužen da upozna nekog vanzemaljca s „ovaploćenjem ljudskog potencijala, kreativnosti, istrajnosti i duha“, upoznao bi „tog tuđinca s Majklom Džordanom“. Dag Kolins, Džordanov treći profesionalni trener, jednom je rekao da Džordan pripada onoj najređoj kategoriji ljudi, koji su toliko iznad norme, kao što su Ajnštajn i Edison, da su prepoznatljivi geniji. Kolins pre toga nije upotrebio tu frazu, a svakako ne za nekog igrača. Džordanov talentovani saigrač Bi Džej Armstrong, frustriran u ranim godinama s Bulsima svojim neuspehom da dostigne Džordanov nivo i izrazita očekivanja, i verujući da je igra umnogome lakša za Džordana nego za ikoga drugog, otišao je u biblioteku i iščitao niz knjiga o genijima, kako bi video postoji li nešto što bi mogao da nauči o tome kako da postupa ili da bude kao Džordan.

A kada je Džordan, posle svog trećeg šampionskog prstena, odlučio da se penzionise, nevoljno je otišao da svom treneru Filu Džeksonu saopšti ono što će za njega sigurno biti najgore moguće vesti. U kratkim crtama opisao je verovatnoću svog povlačenja, ali je dodao da neće otići ukoliko Džekson odluči da ga odgovori od toga. Učinio je to donekle obazrivo, plašeći se da će ga uvek vešti Džekson zaista odgovoriti od toga. Međutim, Džekson je oštroumno odgovorio da neće pokušavati da ga nagovori da se predomisli, da Majkl mora da poslušaa unutrašnji glas, ali je podsetio Džordana na jedinstveno zadovoljstvo koje će uskratiti milionima običnih ljudi kada napusti košarku, jer su njegovi darovi toliko posebni. Njegov talenat, rekao je Džekson, nije samo nadarenost vrhunskog sportiste, već prevazilazi puki atletizam i postaje oblik umetnosti. Njegova nadarenost je kao Mikelandelova, rekao je, i zato Džordan mora bar da razume da pripada ne samo umetniku, već i svim onim milionima koji su ispunjeni strahopoštovanjem prema samoj umetnosti i pronalaze, u životu inače ispunjenom trivijalnostima, silno zadovoljstvo u onome što on radi. „Majkle“, dodao je, „čista genijalnost je nešto što je vrlo, vrlo retko, a ako si dovoljno blagosloven da je poseduješ, trebalo bi da dobro razmisliš pre nego što odlučiš da je ne koristiš.“

Džordan ga je pažljivo saslušao. „To mi mnogo znači“, rekao je, „ali osećam se kao da je gotovo – završeno je.“ Poslušao je unutrašnji glas i napustio košarku, ali je činjenica da Džekson u tom trenutku nije terao vodu na svoju vodenicu zacementirala još odranije jak odnos i na izvestan način pomogla u stvaranju procesa koji će jednog dana ubrzati njegov povratak.

Kod njega nije bio toliko poseban efekat na navijače koliko na kolege. „On je božje dete“, rekao je saigrač Ves Metjuz u Džordanovoj prvoj godini, a postojao je veliki broj igrača talentovanijih od Metjuza, koji su se s tim slagali, mada su koristili neznatno drugačije reči. „Isus u najkama“, bile su reči Džejsona Vilijamsa iz Netsa.

Džeri Vest, priznat kao jedan od petorice ili šestorice najboljih igrača svih vremena, koji je kasnije postao trener Lejkersa, takođe je govorio o njemu kao o geniju, rekavši da je neverovatno koliko je kompletan, ne samo kao košarkaš već i kao mladić, pozvan, zbog svojih talenata, da postane javni imidž nekada problematične lige. „To je kao da je velikodušni Bog posuo malo više zlatnog praha po Majklu nego po ostalima“, kazao je.

Pošto je Majkl Džordan odveo Bulse do njihove druge titule, Lari Berd je rekao da nikada nije postojao sportista kao što je Džordan. „Na skali od jedan do deset, ako su sve ostale superzvezde osmice, on je čista desetka.“

„Majkl Džordan“, rekao je Skot Turou, pisac i stanovnik Čikaga, „igra košarku bolje nego što iko drugi na svetu radi nešto drugo.“

Pored jedinstvenih telesnih darova, imao je neprevaziđenu volju da bude bolji od svih ostalih, unutrašnji takmičarski bes, strast kojoj nije bilo premca u toj igri. To je tokom godina bivalo sve jasnije i jasnije. Ranije u njegovoj karijeri, posmatrači opčinjeni lepotom Džordanove igre pokušavali su da objasne njegov uspon do šampionskog nivoa isključivo njegovim talentom; kasnije u njegovoj karijeri, kada više nije mogao da izvodi sve one individualne finte, koje su ga nekada izdvajale, postajalo je sve očiglednije da ga izdvaja njegova nesalomiva volja, njegovo odbijanje da dopusti da išta, bilo protivnički igrači, bilo protok vremena, utiče na njegovu potrebu da pobedi. „On želi da vam iščupa srce iz grudi“, rekao je jednom Dag Kolins, „a onda da vam ga pokaže.“ – „On je Hanibal Lektor“, rekao je Bob Rajan, stručni košarkaški pisac, aludirajući na nemilosrdnog antijunaka filma *Kad jaganjci utihnu*. A njegov saigrač Luk Longli, kad ga je jedan televizijski reporter zamolio da opiše Džordana jednom rečju, jednostavno je rekao: „Predator.“

Do početka nove sezone, za koju je mnogo ljudi pretpostavljalo da će biti poslednja, Majkl Džordan je u tolikoj meri dominirao, i to ne samo košarkom već i psihom američkih sportskih navijača, da su svakakvi sportski novinari već počinjali da pišu članke o tome ko će postati sledeći Majkl Džordan. Majk Lupika, jedan od prvih koji je napisao takav članak za časopis *Mens žurnal*, kao mogućnosti je nominovao Granta Hila iz Detroit Pistonsa, mladića nadarenog na terenu, ali i van njega, međutim, možda ne toliko harizmatičnog kao što je Džordan; Kobija Brajanta, tinejdžersku zvezdu Los Anđeles Lejkersa, možda uzbudljivijeg od Hila, ali čoveka čija je igra na parketu žalosno nekompletna; i, razume se, Šakila O'Nila, džinovskog čoveka-deteta iz Lejkersa, mladića očiglednog talenta i snage. Sva ta priča o novom Majklu Džordanu silno je zabavljala starog Majkla Džordana. „Još sam ovde“, rekao je prijatelju i treneru Timu Groveru. „Ne idem nikuda. Ne još.“

To što je uopšte postojao jedan Majkl Džordan izgledalo je, u retrospektivi, kao jedna vrsta genetičke slučajnosti, a ideja da će se u tako kratkom vremenskom rasponu bilo ko pojaviti i raditi ono što je on radio na parketu i van njega izgledala je krajnje neverovatno jer su, uprkos izvanrednom kvalitetu njegovih atletskih sposobnosti, postojale i druge osobine. Bio je zadivljujuće zgodan, sa osmehom koji je naizgled darovao zadovoljstvo i utehu svim njegovim primaocima, a neizbežno je postao i te kako svestan svih blagodati koje proizlaze iz toga što je toliko uspešan u svom sportu, i toliko zgodan – koristi od slave i lepote. Bio je visok, ali ne previše – 198 centimetara – s telom koje je delovalo savršeno, širokih ramena, uskog struka i svega 4% telesne masti. (Prosečan profesionalni sportista ima oko 7-8% telesne

masti, a prosečan Amerikanac 15–20%.) Vodio je računa o tome kako se oblači, i oblačio se izuzetno dobro; bio je, vrlo verovatno, najbolje odeveni Amerikanac još od Kerija Granta, mada je asortiman odeće u kojoj je on izgledao dobro bio znatno širi. Izgledao je bolje u trenerci, rekao je jedan član ekipe koja je snimala njegove reklame za *Najki*, nego što većina filmskih zvezda izgleda u odelu i kravati. „Učini da izgledam dobro“, opominjao je Džordan pre svakog snimanja Džima Rizvolda, marketinškog stručnjaka iz Portlanda, zaduženog za snimanje reklame za *Najki*. Rizvold mu je jedanput rekao: „Majkle, mogao bih da te snimim kako guraš devojčice pod kola u centru grada ili bacaš štence u vrelu vodu – i opet bi izgledao dobro.“

U prošlosti, američki ideal lepote je odvajkada, u suštini, bio belaćki; Amerikanci su čežnjivo gledali u ogledalo iz nade da će tu videti Kerija Granta, Gregorija Peka ili Roberta Redforda. Džordan je, s obrijanom glavom i svim ostalim, dao Americi novu definiciju lepote za novo doba.

Ono što su Amerika i ostatak sveta sada videli bila je izvesna vrsta plemića Novog sveta, mladića čije je držanje izgledalo ništa manje nego prinčevsko. Sasvim sigurno nije rođen s takvim držanjem – njegov deda s očeve strane bio je berač duvana u Severnoj Karolini. Roditelji su mu bili jednostavni i vredni ljudi, prvi u svojim porodicama koji su uživali puna prava američkog državljanstva, i napravili su mladića čije je ponašanje bilo izvanredno prirodno graciozno. Zbog valjanog načina na koji je bio vaspitan i zbog beskrajnog niza trijumfa koje je ostvario tokom godina, njegova lična zona komfora bila je zastrašujuće visoka: posedovao je samopouzdanje koje ništa nije moglo da uzdrma.

Njegovo ponašanje prema svakojakim sojevima ljudi, čak i pri najkraćim susretima, bilo je najčešće graciozno, posebno za nekog izloženog tolikim pritiscima, a oni kojima bi se nasmešio bili su bogatiji zbog toga. Imao je šarm, i bio je i te kako svestan toga, i koristio ga je umešno i s lakoćom, dozirajući ga u pravim količinama, ili uskraćujući ga kad je to služilo njegovim ciljevima. Bio je veoma dopadljiv, a ljudi su se upinjali iz petnih žila da mu se svide. Prekaljeni sportski novinar Mark Hajzler napisao je u jednom članku da nikada nije želeo da se toliko dopadne nekom sportisti kao što je želeo da se dopadne Majklu Džordanu. Mnoštvo urednika časopisa žudelo je da štampa članke o njemu zato što je njegova slika na koricama, kao i slika princeze Dajane, znatno povećavala prodaju na trafikama. Svakakvi moćni i bogati ljudi takmičili su se da budu njegovi prijatelji, da ležerno pomenu njegovo ime u razgovoru i, naravno, da igraju golf s njim.

Zbog svega toga postao je izvrstan prodavac koliko i izvrstan košarkaš. Prodao je košarku milionima ljudi u raznim zemljama, koji je pre toga nikada nisu gledali, i milionima drugih, koji nikada nisu videli da se igra *na takav način*. Prodavao je

najki patike ako ste želeli da skačete visoko, *big mek* ako ste bili gladni, prvo *koka-kolu*, a zatim *gejtorejđ* ako ste bili žedni, *vitiz* ako ste želeli sveameričke žitne pahuljice, i donji veš *Hejns* ukoliko su vam bile potrebne bokserice. Prodavao je naočari za sunce, kolonjsku vodu i hot-dogove. Uglavnom je prodavao sebe, a to je, iz godine u godinu, dok je sledeća šampionska titula dodavana prethodnoj, dok je jedno herojstvo u poslednjim sekundama utakmice smenjivalo prethodno, bila laka prodaja. Statua u znak sećanja na njegovu karijeru već je stajala ispred Junajted centra u Čikagu, gde je igrao, zdanja koje je mrzeo, ali koje je u velikoj meri bilo izgrađeno da primi veći broj navijača voljnih da plate velike svote da dođu i da ga gledaju. Ta statua prikazuje ga je kao Majkla Skakača, u letu da zakuca – ali u poređenju sa čovekom kome je odavala počast, izgledala je neobično nezgrapno i teško, umetnost koja ne imitira život, već ga umanjuje.

Činilo se kao da svake godine dodaje novo poglavlje legendi u nastajanju. Dok se nova sezona spremala da počne, verovatno najizvanrednije poglavlje do tada bilo je napisano prethodnog juna, kada se probudio teško bolestan pre pete utakmice NBA finala protiv Juta Džeza. Niko nikada nije ustanovio da li je to bila visinska bolest ili trovanje hranom. Kasnije, javljeno je da se probudio s temperaturom od 39,5°. To nije bilo istina: imao je visoku temperaturu, ali ne baš toliko visoku. Međutim, tokom noći mu je bilo toliko loše da je izgledalo nemoguće da će igrati. Džordanov telohranitelj je u osam sati ujutro pozvao kondicionog trenera Čipa Šejfera da mu kaže da je Džordan smrtno bolestan. Šejfer je odjurio u Džordanovu sobu i našao ga sklupčanog u fetusnom položaju, umotanog u ćebad i patetično malaksalog. Uopšte nije spavao. Imao je strašnu glavobolju, a tokom noći i žestoke napade mučnine. Najbolji igrač na svetu ličio je na iznemoglog slabšašnog zombija. Bilo je nezamislivo da će tog dana moći da igra.

Šejfer ga je istog časa prikačio na infuziju i pokušao da u njega unese što je moguće više tečnosti. Takođe, dao mu je lekove kako bi mogao da se odmori. Više od većine drugih, Šejfer je razumeo žestinu koja je pokretala Majkla Džordana, nepobedivi duh koji mu je omogućavao da igra na utakmicama i kad bi većinu vrhunskih profesionalaca izdalo telo i kad su morali da ga poslušaju, koliko god nevoljno. U finalu 1991. protiv Lejkersa, kada je Džordan teško ozledio prst na nozi pogodivši presudni skok-šut za izjednačenje, Šejfer je s teškom mukom napravio patiku koja bi zaštitila Džordanovo stopalo na sledećoj utakmici. Džordan je naposletku odbio tu patiku, zato što je ometala njegovu sposobnost da se kreće, staje i da menja pravac. „Daj mi bol“, rekao je Šejferu.

Sada, gledajući ga toliko bolesnog u hotelskoj sobi u Solt Lejk Sitiju, Šejfer je imao predosećaj da će Džordan ipak nekako moći da igra, da bi Majkl mogao da

upotrebi tu bolest kao motivaciono sredstvo, kao što je ponekad činio u takvim situacijama, samo još jedan izazov koji treba savladati. Uspeo je da stigne do svlačionice pre utakmice, i dalje izmožden. Među novinarima se brzo pročulo da ima grip i da mu je temperatura 39°C, i mnogi su pretpostavljali da neće igrati. Jedini pripadnik sedme sile koji nije bio toliko siguran u tu presudu bio je Džejms Vordi s televizijske mreže *Foks*. On je igrao s Majklom Džordanom na Univerzitetu Severne Karoline u Čapel Hilu i gledao ga je kako postaje najbolji igrač u NBA, i znao je koliko Majkl forsira sebe. Grip ništa ne znači, rekao je Vordi drugim reporterima s Foksa. Igraće, upozorio ih je. Prokljuviće šta može da uradi, štedeće snagu u drugim oblastima i imaće odličnu partiju.

U svlačionici je Džordanove saigrače zgrozilo ono što su videli. Majklova koža, inače prilično tamna, bila je alarmantne boje, između bele i sive, priseća se Bil Venington, a njegove oči, obično vitalne, izgledale su mrtvo. Pre početka utakmice, televizijska ekipa mreže NBC prikazala je slike izmoždenog i ispijenog Džordana kad je stigao u Delta centar, jedva sposoban da hoda, ali ga je takođe prikazala i kako pokušava da trenira. Bio je to jedan od onih retkih trenutaka neuobičajene intimnosti u sportu, kada je moć televizije omogućila gledaocima da istovremeno vide Džordanovu bolest i njegovu rešenost da ipak igra. Bilo je to jedinstveno participativno iskustvo: da li su se ikada ranije bolest i iscrpljenost tako jasno videle na licu takvog sportiste toliko rano na presudnoj utakmici? Isprva se činilo da će Džez demolirati veoma ranjive Bulse. U jednom trenutku, na početku druge četvrtine, Juta je vodila sa 36:20, ali Bulsi su se držali zato što je Džordan uspevao da igra na izuzetno visokom nivou, postigavši 21 poen u prvom poluvremenu. Njegova ekipa je na poluvremenu gubila sa samo 4 poena razlike – 53:49. Bilo je teško shvatiti kako Džordan uopšte može da igra, a kamoli da bude najbolji igrač na terenu. Drama koja se odvijala na parketu prevazilazila je okvire košarke.

Na poluvremenu je jedva uspeo da izađe s terena. Tokom pauze je rekao Filu Džeksonu da ga u drugom poluvremenu ne uvodi prečesto u igru – samo mestimično. Onda je izašao i odigrao skoro čitavo drugo poluvreme. Odigrao je lošu treću četvrtinu, postigavši svega dva poena, ali Juta ipak nije mogla da dokrajči Čikago. Kasno u četvrtoj četvrtini, kada ga je televizijska kamera zumirala dok je trčao za loptom, Džordan uopšte nije ličio na najboljeg sportistu na sveta, već na najgoreg trkača u nekom beznačajnom maratonu, koji će završiti na poslednjem mestu nekog brutalno vrelog dana. Međutim, to kako je izgledao i ono što je radio na parketu, dok se lomila utakmica, bile su dve potpuno različite stvari.

Na četrdeset šest sekundi do kraja, dok je Juta vodila s jednim poenom razlike, Džordan je bio fauliran u prodoru na koš. „Pogledajte govor tela Majkla Džordana“,

rekao je spiker Marv Albert. „Vidi se da jedva stoji na nogama.“ Pogodio je prvo slobodno bacanje, izjednačivši rezultat, a zatim promašio drugo, ali je nekako uspeo da uhvati odbitak. Onda je, kad su ga igrači Jute neobjašnjivo ostavili bez čuvara, pogodio trojku na dvadeset pet sekundi do kraja, što je Čikagu dalo prednost od 88:85 i ispostavilo se kao ključno u pobedi krajnjim rezultatom 90:88. Završio je utakmicu s 38 poena, od kojih je 15 postigao u poslednjoj četvrtini. Bila je to nezaboravna partija, zapanjujući prikaz duhovne odlučnosti; održao je pravu lekciju o tome šta ga izdvaja od svih ostalih u njegovoj profesiji. Bio je najnadareniji sportista u ligi, ali za razliku od većine ostalih vrhunski talentovanih igrača, imao je i jednu dodatnu osobinu, retku među sjajnim umetnicima kojima izabrana delatnost tako lako polazi za rukom: prevazilazio je granice svojih mogućnosti.

Istovremeno vrhunski talentovan i jedinstveno motivisan, nije uvek bio najtolerantniji prema saigračima, ali u godinama kada se vratio iz neuspešnog izleta u profesionalni bejzbol, često je izgledao kao nova i povremeno blaža verzija Majkla Džordana. Saigrači su ga više voleli. Bio je neuporedivo lakši za saradnju. Da, još je bio strog prema Luku Longliju i Toniju Kukoču i povremeno je umeo da bude otrovan prema obojici. Mnogo se očekivalo od ta dva igrača, a oni nisu uvek pružali očekivano, ali je bezmalo neumesna kaznena oštrina njegovog jezika smekšala. Očigledan deo razloga za tu promenu bilo je to što se već popeo na toliko mnogo planina, a tri ranije titule ne samo da su potvrdile njegovu veličinu već i okončale mrski argument koji ga je toliko dugo proganjao: da je on sjajan individualni igrač, ali osoba koja ne podiže svoju ekipu i stoga nije pobednik. Drugi deo te promene potiče iz činjenice da je skoro dve godine bio odvojen od nečega što voli. Stariji i zreliji, bio je u tački karijere kada je znao da vreme radi protiv njega i da mora da uživa u lepoti igre, a da je deo same igre prijateljstvo sa saigračima, iscrpljujuća priroda duge i naporne NBA sezone i način na koji svi oni reaguju na to. A deo toga je, razume se, bila i činjenica da je, kad nije uspeo u bejzbolu, prvi put shvatio kako se oseća igrač koji se bori protiv svojih ograničenja – jer on ranije nije poznavao nikakva ograničenja, a svakako nikakva ograničenja svog individualnog učinka.

Gripom podstaknuta pobeda nad Jutom pomogla je da se zacementira peta NBA titula Čikago Balsa, a s njom i široko rasprostranjeno ubeđenje da su jedna od najboljih ekipa svih vremena, ako ne i najbolja. Ali nije uvek bilo lako smestiti ih u panteon velikana. Da, osvojili su pet titula, i da, u sezoni 1995/96. postavili su rekord od 72 dobijene utakmice. U očima nekih ljudi iz sveta košarke pitanje njihovog tačnog mesta u istoriji košarke ostalo je donekle pod sumnjom delimično zato što su neki